

УДК 821.161.2.09

Гавриловська-Задорецька М.В.

*аспірантка кафедри української літератури,
компаративістики та соціальних комунікацій
Гуманітарного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ІМАГОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОПИСУ МОЛДАВАН У БЕССАРАБЬСЬКОМУ ЦИКЛІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

У статті на матеріалі творів бессарабського циклу Михайла Коцюбинського розглянуто імагологічні аспекти у описі молдаван як чужої народності.

Ключові слова: імагологічні дослідження, образи «свій»–«інший», бессарабський цикл, «образки із молдаванського життя», відчуження.

В українській літературі кінця XIX – початку XX ст. актуалізуються імагологічні дослідження, основним предметом яких є образи «інших», «чужих» націй, країн, культур, що є чужорідними для реципієнта. Образ «чужого» є своєрідним усталеним, загальноприйнятим та емоційно насиченим стереотипом про «чуже», сформоване в конкретному соціально-історичному середовищі. Саме тому в імагологічних дослідженнях для цього образу є важливим зв'язок з процесами сприйняття та оцінки, схарактеризованими самим реципієнтом, із національною самосвідомістю і власною системою цінностей. Концепт «свої–чужі», за Ю.С. Степановим, – це «протиставлення, яке, в різних видах пронизує всю культуру і є одним із головних концептів будь-якого колективного, масового, народного, національного світовідчуження. Принцип “Свої”–“Чужі”

розділяє сім'ї, нас і наших сусідів, роди і клани архаїчніших суспільств, релігійні секти... І вже вповні концептуально... вирізняє "свій народ" від "не свого", "іншого", "чужого"» [3,61].

В умовах колоніальної Російської імперії більшість підлеглих їй народів зазнавали уніфікації. Не минули цієї участі й українці та молдавани.

Так, Михайло Коцюбинський описує концепт «свої» – «чужі» у творах другого періоду своєї творчості. На той час родина Коцюбинських зазнала матеріальної скрути, що змусило письменника шукати заробіток у далекій Бессарабії та Криму у складі філоксерної комісії. Ця робота була сезонною. Спочатку М. Коцюбинський працював розвідником, а потім помічником експерта у таких містечках: Джурджулешти, Пересечино, Телешів, Сирець, Слобода, Рені. Саме тут відбулося ближче знайомство письменника з цим екзотичним народом, його побутом, звичаями і традиціями, культурою.

Як відомо, до молдавського циклу або, за іншою класифікацією, яку пропонує Я. Поліщук, «оповідань з бессарабського життя» чи «образків з життя молдован» входять такі твори, як: «Для загального добра» (1895), «Пе-коптьор» (1896), «Посол від чорного царя» (1897), «Відьма» (1898) «По-людському» (1900) та ін. Тематично вони були оформлені під час роботи письменника в складі в філоксерної комісії з 1892 по 1896 рр. у Бессарабії і присвячувалися життю місцевого народу – молдован.

Метою статті є спроба окреслити поняття «бессарабський цикл» та висвітлити особливості зображення молдован у творах М. Коцюбинського, що входять до цього циклу крізь призму імагології.

У вітчизняному літературознавстві уже є сформованою традиція щодо дослідження бессарабських оповідань письменника. Цю тему у своїх працях розглядали Горбач А., Єфремов С., Потупейко М., Поліщук Я., Чорна Т. та ін.

Однією із перших спроб М. Коцюбинського описати життя і побут молдован мала бути стаття, «написана в формі подорожі» [6, 29]: «Лагоджу ескіз "По Бессарабії", в котрім чималу частину займе побит українців, що живуть колоніями скрізь по Бессарабії» [6, 28]. С. Єфремов так пояснював сильне тяжіння письменника до «екзотичних сюжетів» творчими пошуками у другому періоді його творчості: «отой молдавський побут у його творах показує, що в звич-

ній сфері українського письменства було б тісно художникові такої, як Коцюбинський, міри й що він шукає, як би ту сферу поширити, на готових зразках себе не обмежуючи» [2, 238].

Михайло Коцюбинський шукає нову мову вираження, про що і пише у листі до Шухевича (від 6 липня 1892 р.), у якому розповідає, що найбільше його приваблюють у Бессарабії пейзажі, але не оминає він і бідкання про власне здоров'я. Бессарабія для письменника цікава і в той же час чужа: «Химерна доля закинула мене аж у Бессарабію, поміж нарід, чужий для мене і мовою, і звичаями» [6, 26]. Загалом письменник часто нарікатиме на відчуження, коли перебуватиме поза межами України.

У своїх спогадах П. Погибка (начальник Коцюбинського у філоксерній комісії) зазначає, що між молдаванами й членами комісії було певне відчуження, зумовлене тим, що «між становими приставами, які повинні були мені допомагати на моє прохання (так написано було в моєму посвідченні), були такі добрі люди (земля пером їм, небіжчикам), що попереджували мене про можливі прикrostі і навіть самі прохали мене попередити молодь (розвідувачів), щоб вони не втручались своїми розмовами в життя поселян, молдаван. Молдавани часто не розуміли добре по-російськи й могли набалачкати своїм “боерам” – поміщикам – і їх синам бог зна чого! Через це я застерігав близьких до мене людей, щоб вони були обережними в своїх розмовах з місцевим населенням, щоб не накликати біди» [6, 38]. А на те були серйозні підстави, оскільки, за свідченням того ж таки Погибка, «між тодішньої молоддю українською зароджувалась для нас, старших за віком, незвична упертість в боротьбі за рідну мову, яку змагались вони запровадити в життя. Розмовляли між собою і листувались українською мовою...» [6, 37–38] або таке: «між розвідувачами були свідомі українці, що вперто шукали шляхів до відродження України, хотіли нести освіту до всіх нещасних, обездолених пролетарів і поліпшити їх матеріальне становище. До таких належали: Коцюбинський, Боржковський та інші; вони навіть одягались, як селяни-українці» [6, 38]. На це звертає увагу Михайло Коцюбинський у оповіданні «Для загального добра», у якому чи не вперше акцентує увагу на бажанні молдавської народності відмежуватись від довколишнього світу, а все, що надходить до них ззовні, має асимілюватися з ними і прийняти їхні правила гри. Так, селяни вимагають від докторів спілкуватися з ними тільки

рідною мовою: «Не розуміємо московської мови! Коли приїхав у наш край, хай говорить по-молдуванськи» [4, 221].

Іншою причиною відчуження було те, що виявлені заражені виноградники мали знищуватися, а саме вони для багатьох селян були єдиним засобом до виживання: «Кожен раз, коли сокира рубнула по виноградному корені або тріснула галузка, Замфір відчував біль у голові та серці, неначе хто рубав йому мозок, краєв серце» [4, 236].

Звісно, селяни повинні були ставитися вороже до членів комісії. Один із селян С. Гавриленко зазначає, що в 1894 р. у Оргієві «молдавани повстали проти філоксерних комісій» [6, 43]: «Молдувани обурились. Хто має право рубати їх виноградники? Та вони на шматки розірвуть першого, що підніме сокиру над кушем» [4, 214]. Відчуження між українцями та молдаванами увиразнюється не лише агресивним сприйняттям селянами нових докторів, а й небажанням впускати чужинців у найсвятіше – виноградники, які передаються у спадок вже не одне покоління: «Оця десятина землі, густо засаджена розкішними кущами, відділена від гори столітніми волоськими горіхами, делікатними жерделями та сіролистими айвами, дісталась йому ще від батька. То була дідизна, прадідизна, може» [4, 209]. «Городські доктори» не можуть пробитися крізь стіну непорозуміння із місцевим населенням та обґрунтувати доцільність знищення навіть хворого винограду, який усе ж таки залишається найсвятішим для кожного молдованина: «то хліб святий, то дар Божий» [4, 209].

За свідченнями селян, котрі працювали разом із Коцюбинським, він здійснював активну просвітницьку роботу, читав їм газети й книжки, навчав грамоті, провадив політичні розмови. Цікавим є свідчення В. Кузьменка, який розповідає про те, що Коцюбинський «найбільше говорив за одділення України та щоб президент управляв нашим краєм» [6, 41]. Такий погляд на державний устрій є близьким до Шевченкового. Слід зауважити, що Михайло Коцюбинський був украй обережним у висловлюваннях і своїй поведінці, але за можливості активно пропагував просвіту. Так, наприклад, у оповіданні «Для загального добра» письменник укладає в уста свого художнього прототипу, одного із найстарших членів філоксерної комісії Тиховича, такі слова: «Так хто ж винен: ми, освічені, чи молдувани – темні?» [5, 227]. Письменник неодноразово

акцентує увагу на «темноті» молдавського народу, що є однією із основних причин їхніх бід.

Відчуження між молдаванами та членами філоксерної комісії було зумовлено й етнічною замкненістю перших та їх небажанням приймати те, що не вписується у їхню архаїчну систему світосприйняття. Але таке відчуження було помітним і з боку самого М. Коцюбинського. Саме тому в образку «Відьма» відчувається іронічне ставлення письменника до охопленого масовою істерією містечка, яке спочатку намагається пригадати формальні ознаки «відьомства»: «прикмети, з яких можна пізнати відьму, перебирали всі способи на неї, оповідали пригоди – свої й чужі, в яких фігурували відьми та всяка нечесть» [5, 19], а на наступний день впевнюється у своїх підозрах до сільської дівчини Параскіци без жодних на те доказів. Селяни намагаються спихнути на неї усі життєві негаразди: «На ярмарку ходило вже кілька версій вчорашньої події – Параскіца фігурувала як родима відьма...», «глуха Маріора клялася й божилася, що бачила Параскіцу на журавлі колодязя», «Йордохі Карабуш жалівся, що щось йому зв'язало ликом ворота і зараз після того коняки ослабли...» [5, 26], «розказували, як Параскіца серед білого дня чаклувала коло криниці» [5, 29], «показалося, що не тільки Прохірина корова перестала доїтись, більш десятка корів зробилися офірою» [5, 29].

Зовнішня відстороненість молдаван від усього чужого і небезпечного, на їх погляд, зумовлена внутрішньою відчуженістю навіть між собою. Так, у оповіданні «По-людському» Карпо, який отримує спадок, не прагне витратити гроші на господарство, а сприймає як шанс пожити «по-людськи». Адже він: «Цілий вік у ярмі, мов худобина яка; кожен норовить тебе запрягти та ще й поганяє... А що з того маєш? Ні спочинку, ні страви людської, куліш та борщ нізчимний... В хатах тісно, поросята та телята укупі з дітьми зимують; грязь, дихати нічим, нездорово. Але ж ми люди, а не свині у хліву...» [5, 53]. Односельці осуджують чоловіка за те, що він хоче «поновити свою кров, набратися сили». І коли чоловіка спіткало лихо, ніхто йому не співчуває, бо якщо ти народився мужиком, то увесь свій вік маєш тяжко працювати. Карпо розуміє, що відмовившись від загальноприйнятих правил співіснування у цьому соціумі, він приречений на самотність і нерозуміння, тому з гіркотою погоджується, що: «...не вмів я по-людськи жити... Не для нас воно...» [5, 59].

Заручниками громадської думки стають і батьки Параскіци, які здатні відмовитись від своєї рідної дитини, якщо звинувачення у відьомстві підтвердиться: «Йон такого наслухався про свою дочку, що в його забобонній голові разом повстали згадки про чудне, незрозуміле для нього поведження доньки та стурбували й налякали його» [5, 25].

Як бачимо, Михайло Коцюбинський не просто цікавиться життям молдаван, він намагається їх зрозуміти, проте часом їхнє життя викликає у нього гірку іронію та несприйняття. Виписуючи характери, звичаї і побут молдаван, письменник творить своєрідний діалог, у якому дає право народу промовляти від себе. В умовах панування колоніалізму це була своєрідна спроба зміни дихотомії «свій–чужий» «на я–інший».

Джерела

1. Горбач А.Г. Молдавська тематика в творчості Михайла Коцюбинського / А.Г. Горбач // Сучасність. – 1963. – № 8. – С. 114–117.
2. Єфремов С.О. Гармонійний талант / С.О. Єфремов // С.О. Єфремов. Літературно-критичні статті. – К.: Дніпро, 1993. – 351 с.: порт. – (Серія «Укр. літ. думка»). – С. 235–243.
3. Миры образов – образы мира: справочник по имагологии. – Волгоград, 2003;.
4. Коцюбинський Михайло. Твори: в 7 т. / Михайло Коцюбинський – К.: Наукова думка, 1974. – Т. 1. Повісті та оповідання (1897–1908). – 408 с.
5. Коцюбинський Михайло. Твори: в 7 т. / Михайло Коцюбинський. – К.: Наукова думка, 1974. – Т. 2. Повісті та оповідання (1897 – 1908). – 382 с.
6. Спогади про Михайла Коцюбинського / упоряд., додат. та коментарі М.М. Потупейка. – К.: Худ. літ., 1962. – 430 с.: фото.
7. Поліщук Я.О. Из дискурсів і дискусій: [моногр]. / Я.О. Поліщук. – Харків, 2008. – 288 с.
8. Ф'ют Олександр. Зустрічі з Іншим / Олександр Ф'ют; пер. з поль. Я. Поліщук. – Х.: Акта, 2009. – 268 с.
9. Чорна Т.К. Молдавський народ у творчості Михайла Коцюбинського / Т.К. Чорна // Рад. літ-во. – 1957. – № 3. – С. 111–122.

В статтю на матеріалі произведений бессарабского цикла Михаила Коцюбинского рассмотрены имагологические аспекты в описании молдаван как чужой народности.

Ключевые слова: имагологические исследования, образы «свой»–«чужой», бессарабский цикл, «образки из молдаванской жизни», отчуждение.

The article examines imagological aspects of the description of the Moldovans as an alien nation according to the works from Mykhailo Kotsiubynskyi's Bessarabian cycle.

Key words: imagological researches, images "native" – "alien", Bessarabian cycle, "sketches from the Moldovans life", alienation.

УДК 378:80

Горохова Т.О.,

*аспірантка, викладач кафедри української мови
Гуманітарного інституту
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті на основі аналізу науково-методичної літератури обґрунтовано функції та дидактичні можливості тексту в організації навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей. Визначено дидактичні аспекти використання тексту як одного з ефективних засобів навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі.

Ключові слова: текст, навчальний текст, дискурс, текстоцентричний підхід до навчання, текстотворча діяльність.

Проблемі теорії тексту присвячено численну кількість лінгвістичних та психолого-педагогічних праць, у яких розглядаються загальні й окремі її аспекти. Також особлива увага у лінгводидактиці вищої школи приділяється проблемі текстотворчої діяльності студентів різних спеціальностей. Проте у працях більшості дослідників означена проблема розглядається надто широко, простежується розбіжність у тлумаченні понять.

Теоретико-методичним підґрунтям досліджуваної проблеми є праці З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Донченко, Н. Дикої, С. Карамана, О. Караман, О. Любашенко, Л. Мацько, М. Пентилюк, М. Плющ, Т. Симоненко, Г. Шелехової та ін., в яких обґрунтовано